

der ud over Coca Cola og Anders And ligeledes rummede jazzmusik og Orson Welles.

Skovmand går i *Barbarous TV international* til hjertet af populærkulturen. Han analyserer 1980'ernes absolutte seersucces inden for quizgenren *Wheel of Fortune*. Skovmand understreger, at der er foretaget yderst begrænset forskning inden for quiz genren, fordi genren sædvanligvis ikke tillægges nævneværdig kulturel betydning, og derfor ikke er værd at ofre akademisk interesse. Det er derfor beklageligt, at Skovmand ikke har inddraget Bo Damgaards bog om quiz'en *Men nu til noget helt andet*. Damgaard tager her genren alvorligt og forholder sig til en dansk quiztradition, der rummer anderledes kvaliteter end *Lykkehjulet*. En mulig årsag til udeladelsen kan være, at Skovmand, der lægger vægt på, at quiz programmer skal betragtes som en kulturel praksis frem for en tekst, kun sekundært synes at være interesseret i tekstens specifikke kvaliteter.

I artiklen *Cultural quality: search for a phantom?* lægger Schrøder også vægt på receptionen i et sjældent forsøg på at opstille kvalitetskriterier for TV programmer. Han fastholder, at programmerne skal bibringe seerne en etisk, en æstetisk og en ekstastik oplevelse for at have kvalitet. Det er således receptionsforskerne, der skal dokumentere programmernes kvalitet, men eftersom de empirisk funderede eksempler, som Schrøder inddrager, virker vilkårlige uden tilknytning til distinkte tekstlige forhold, så må kvalitet betragtes som en egenskab hos seeren. Teksten er væk.

Anne Jerslev *Semiotics by instinct* og Ib Bondebjerg *Intertextuality and metafiction* har bidraget med væsentlige artikler hentet fra deres aktuelle bøger. I begge tilfælde er der tale om æstetisk interessante forhold vedrørende marginaliserede (kultfilm) og elitekulturelle (*The Singing Detective*) forhold.

Til sidst skal nævnes at Jostein Gripsrud i *French-American connection* har foretaget en sammenlignende analyse af den franske film *A bout de souffle* og den amerikanske genindspilning *Breathless*. Og Peter Larsen har i *More than just images: the whole picture* foretaget en sammenlignende analyse af CNN's og NRK's dækning af golfkrigen.

Hanne Bruun, stipendiat
Institut for informations- og medievidenskab
Århus Universitet

Knut Lundby: *Mediekultur*. Universitetsforlaget, Oslo 1993. 165 sider.

Knut Lundby er førsteamanuensis ved Institut for Medier og Kommunikation ved Universitetet i Oslo, med en uddannelsesmæssig baggrund som religionssociolog. *Mediekultur* er en del af et større projekt – om »Media -Religion – Kultur« med basis i det Teologiske Fakultet ved Uppsala Universitet, og denne bog burde retteligere være betitlet Media/Religion/Kultur.

Undertitlen på bogen lyder:

Når mediene får en nøkkelrolle i det sociale liv, preger dette de kulturelle omgivelserne. Radio, fjernsyn, aviser, blader, bøger og andre formidlere inngår i vårt kommunikationsmiljø. Mediene former en mediekultur.

Det lyder jo lovende, og ambitiøst: en totalanalyse af samspillet mellem det sociale liv, kulturen i almindelighed og mediernes. Desværre kan bogen ikke leve op til dette brede sigte. Begyndelsen er ellers lovende: En sammenligning mellem mediedækningen af kroningen af den engelske Kong George VI i 1937, og af Elizabeth II i 1953. I 1937 blev kun radioen lukket ind i kirken, medens det nystartede britiske fjernsyn måtte holde sig udenfor. I 1953 forholdt det sig ganske anderledes: det blev en mediebegivenhed, en *media event* (med refertence til Dayan og Katz), hvor TV i højere grad *gestaltede* end *dækkede* begivenheden. I 1937 kunne radioen i al ubemærkethed netop dække begivenheden; i 1953 er kroningen iscenesat med TV for øje, og øre.

Lundby bruger dette eksempel til at indføre Pitrim A. Sorokin, den russisk-ortodokse sociolog, og hans begreber om betydning og formidling. Hovedpointen er at al kommunikation kræver formidlere, som bærer betydningsindholdet i den sociale og kulturelle relation mellem dem som deltager. Formidlerne er selv en del af ethvert sociokulturelt fænomen (s.17). Dette gælder både almindelig mellem menneskelig kommunikation og kommunikation via tekniske medier. Dette betyder, at det er uden mening at skelne mellem »direkte« og »indirekte« kommunikation. For at vende tilbage til kroningseksemplerne: begge var »kommunikationsbegivenheder«, men 1953 var i modsætning til 1937 også en »mediebegivenhed«.

Herefter går Lundby over til en serie af begrebsafklaringer, som, afbrudt af religionssociologiske eksempler, varer bogen ud. Habermas' begreb om kommunikativ handling (overfor strategisk og instrumentel handling) introduceres, sammen med begreberne 'tradition' og 'innovation'. Hernæst vi-

dereføres Sorokins sociologibegreber: samfund, kultur og personlighed -begreber som hævdes centrale også for både Giddens, Habermas og Bourdieu, en påstand, der må siges at være problematisk.

Dernæst introduceres begrebet »kommunikationsmiljø«, som en lokal enhed af kommunikerende personer i en kultur. Også Habermas' distinktion mellem livsverden og system nævnes.

I de følgende kapitler præges diskussionen af mere religionssociologiske overvejelser, hvor især Durkheim og Webers positioner beskrives i forhold til begreber som modernitet, sækularisering, forskansning og tilpasning. Eksempler om sven-skeres religiøse tilpasning til det amerikanske samfund, og Billy Grahams manglende gennemslagskraft i Europa fremføres. I det afsluttende kapitel refereres en række opfattelser af TVs rolle i mediekulturen (Katz & Liebes, Fiske, Altheide & Snow, Raymond Williams og mange flere). Problemet med dette kapitel er også problemet med bogen som helhed: den er for meget forskningsberetning og for lidt problematisering og diskussion af begrebernes anvendelighed. Paradigmer og tankesæt, der er indbyrdes konfliktende, refereres parallelt.

Mediekultur har givetvis til hensigt at levere en undersøgelse af eksisterende begrebsdannelser indenfor det »mediekulturelle« felt, med en tydelig intention om, at disse begrebsdannelser skal være hensigtsmæssige i forhold til det religions-sociologiske område. Det er denne intention, der skævvrider bogen. Den ønsker øjensynlig at være både en mediesociologisk teorianalyse og det teoretiske afsæt for en medie/religionssociologi. I den ene sammenhæng prøver den at beskrive teori-dannelserne omkring »mediekulturen« bredt – og bliver lidet mere end et kompendium. I den anden sammenhæng opsøger den en række »fromme«, dvs. ikke-materialistiske sociologer og kulturforskere, hvis begreber imidlertid synes underligt uskarpe i forhold til konkrete medie-kulturanalyser.

Man må spørge sig, hvilken målgruppe denne bog er intenderet imod. Knut Lundby beskriver den selv som et »essay« og en »første rapport« i Uppsala-universitetets Media/religion/kultur-projekt. Som sådan er den et interessant forsøg på at få samling på en række medie-kulturelle begrebsdannelser. Desværre er den i for høj grad i splid med sig selv til til at fremstå som en sammenhængende diskussion af feltet.

Michael Skovmand, lektor
Engelsk Institut
Aarhus Universitet

Høyer, Svennik, Epp Lauk, and Peeter Vihalemm (eds.): *Towards a Civic Society. The Baltic Media's Long Road to Freedom. Perspectives on History, Ethnicity and Journalism. Baltic Association for Media Research/Nota Baltica Ltd., Tartu, 1993.*

Den foreliggende bog er i imponerende grad aktuell, og det i to henseender: Dels dækker den forholdene i de baltiske lande helt frem til midten af 1993. Dels – og mere centralt – bryder den helt nyt land i og med, at dens emne er medieudviklingen i de tre randstater, hvis forhold i beskæmmende målestok har været ukendte i Vesteuropa. Endvidere portrætterer den detaljeret en udvikling, der i sig selv er yderst interessant.

Kun halvanden måned efter Estlands, Letlands og Litauens genvundne uafhængighed (formelt fra september 1991) blev der afholdt en konference i Oslo med deltagere fra universiteterne i Tartu, Riga og Vilnius: *The Media in a Changing Society*. Værter var Institutt for medier og kommunikasjon, Oslo. På konferencen blev det besluttet at udarbejde en bog om de baltiske mediers udvikling og vej til friheden. Resultatet foreligger allerede nu.

Som allerede titlen fortæller, er der tale om en fremstilling, hvori landenes politiske historie og mediesystemernes historie er tæt sammenvævet. Gennem langt det meste af de tre staters historie har de været underlagt andre magter: Kun Litauen har i en længere periode været selvstændig. Det vil føre for vidt at gennemgå udviklingen i detaljer, men Estland og Letland har hørt under Danmark, Sverige og Tyskland (på forskellige tidspunkter og med varierende grænsedragninger) og kom i løbet af 1700-tallet under Rusland, mens Litauen i lange perioder hørte under Polen og fulgte med ved Polens 3. deling i 1795. I perioden 1918-40 var alle tre stater selvstændige republikker, men blev fra 1940 Sovjetrepublikker i henhold til Molotov-Ribbentrop-pagten af 23.8.1939 for Estland og Letlands vedkommende – Litauen som følge af Polens sammenbrud efter krigsudbruddet i 1939. Under 2. Verdenskrig blev de skueplads for ødelæggende krigshandlinger.

Bogens struktur følger nøje den politiske udvikling og dens faser. Efter et sammenfattende indledningsafsnit følger et kapitel om de tidligste år med trykt presse: Det første blad i Baltikum var *Ordinari Freytags Post-Zeitung*, der udkom i Tallinn (?) 1675-78. De første aviser var på tysk, og først i 1766 startede et blad (ikke en avis) på et af de nationale sprog.

I de første mange år var den nationalsprogede presse helt og fuldt engageret i bevarelsen af den konstant truede nationale egenart, især sprogene og kulturen. Ikke før 1895 begyndte en partipolitisk presse at vokse frem i Litauen (først illegal), og det varede til 1905-revolutionens dage, før Estland og Letland fulgte efter. Her kan der trækkes en interessant parallel til Sønderjylland: Under nationalitetskampen fra tidligt i 1800-tallet og indtil Genforeningen i 1920 stod den dansksindede presse sammen mod fortyskningen og frembød ikke egentlige partiskel; disse dukkede først op fra og med 1920. Den baltiske presse var også meget længe næsten udifferentieret, og først efter 1880 begyndte den specialisering, man f.eks. så i Danmark allerede tidligt i 1700-tallet.

Under selvstændigheden 1918-40 og især i 20'erne blev pressen partipolitisk. Men den kom hurtigt i krise, idet de tre staters demokrati var truet både fra højre og venstre, helt på linie med situationen i store dele af Vesteuropa. Det understreges (f.eks. p. 21), at selv om autoritære politiske bevægelser tog magten i alle tre stater – i Litauen 1926, i Estland og Letland 1934, var disse ikke fascistiske, men snarere en genspejling af et alment ønske om en patriarkalsk orden.

Som nævnt blev randstaterne i 1940 underlagt Sovjetunionen. Da Hitlertyskland angreb Sovjetunionen i 1941, blev de baltiske lande hurtigt invaderet. De tyske tropper hilstes – meget forståeligt – i begyndelsen næsten som befriere. Deres popularitet dalede dog hurtigt igen, så meget mere som den planlagte tyske politik for Baltikum var endnu mere ødelæggende for landene end den sovjetiske. USSR generobrede randstaterne i 1944, men mødte denne gang væbnet modstand, især i Litauen. Modstanden var bl.a. begrundet i håb om støtte vestfra med udgangspunkt i »Atlantehavserklæringen« udformet af England og USA i 1941, som garanterede reetablering af selvstændighed for de nationer, der var blevet besat under krigen. Men Jalta- og Potsdam-aftalerne mellem de tre store i hhv. februar og juli 1945 overlod Baltikum til Sovjetunionen – og disse aftaler var ikke almindeligt kendte her.

Hver af disse omvæltninger betød tilsvarende basale ændringer i mediernes vilkår, idet både det sovjetiske og det nazityske regime krævede total underordning af medierne i forhold til de politiske normer. Den væsentligste forskel var reelt, at det sovjetrussiske regime varede længere. Bogen giver et meget præcist signalement af det kommunistiske pressesystem (se især p. 177 ff), der oprindeligt var defineret af Lenin: Udgangspunktet var klassekampen og nødvendigheden af stillingtagen i

denne kamp – journalistikken skulle så tjene ikke blot som propagandistisk middel, men tillige som organisator. Hermed var udgangspunktet givet for de journalistiske normer for stofudvælgelse og -behandling.

Perioden efter 1945 opdeles i en række faser: Den stalinistiske (til 1955), da medierne blev holdt i et jerngreb – tømruddet, der blev indledt med Khrushchev's hemmelige tale og det efterfølgende opgør med Stalin-kulten og andre af regimets excesser – reaktionen (her kaldet stagnationen), der blev indvarslet med invasionen af Tjecoslovakiet i 1968 – og endelig det foreløbigt endelige opgør med sovjetregimet, der startede med Glasnost-programmet fra 1986 og blev definitivt afgjort med Sovjetunionens sammenbrud efter august-kuppet i 1991.

Afslutningsvis bruges der ca. 40 sider på diverse statistikker vedr. befolkningsstruktur og medieudvikling, der fortjener et nøjere studium. Undervejs gives titelkataloger over de udkomne aviser og andre periodika med angivelse af udgivelsesperiode og -sted samt nogle få andre centrale data.

Bogens program, der allerede gives i titlen, bestemmer således meget præcist dens struktur og fremstilling. Og bestemmer ligeledes dens temaer. Det vil (desværre) føre for vidt at beskrive samtlige eller blot de fleste af disse temaer – en begrænsning til nogle få udvalgte er nødvendig. En overordnet temagruppe rummer principielt den stædige fastholden ved national identitet i alle tre lande. Samtlige tiltag fra de skiftende eksterne regimer vurderes her i lyset af deres (mestendels negative) indvirken på den nationale kultur og dens egenart. Kataloget over disse overgreb er uhyggelig lang, og eksemplerne er dermed legio; men det mest ekstreme tilfælde er dog det direkte forbud mod brugen af det litauiske sprog i skoler og administration mellem 1864 og 1904.

Et af hovedtemaerne er Baltikums placering mellem Øst og Vest som et kulturelt brydningsfelt. Men samtidig gøres det klart, at identifikationen lægges i Vest snarere end i Øst, der modsat Vest opfattes som en eksplicit trussel mod den kulturelle egenart. Et opsigtsvækkende og centralt element her er, at der aftegnes en akse eller et modsætningsforhold mellem Byzanz og Rom, dvs. en konflikt mellem det græsk-katolske Rusland og det Romersk-katolske Europa, hvor dette sidste begreb nødvendigvis også må omfatte de protestantiske kirker, hvis ligningen skal gå op. Konflikten Rom-Wittenberg er således totalt underordnet i denne sammenhæng, selvom Estland og Letland er overvejende protestantiske og Litauen katolsk. Denne argumentationslinie får konkret underbygning i

behandlingen af den propagandistiske stil under Sovjetregimet, der hævdes ikke at have haft gennemslagskraft bl.a. i kraft af sin retorik, hentet i græsk-ortodoks tankegang og begrebsverden (se bl.a. p. 180 og 214).

Et andet genkommende tema er, at forsøgene på russificering var totalt mislykkede, hvad befolkningens flertal angår. Og gang på gang fremgår det af redegørelserne (og det udtrykkes adskillige steder eksplicit), at Baltikum aldrig var og aldrig blev russisk trods likvideringer, massedeportationer og arrestationer. Ligeledes slås det fast, at regimet konsekvent formede sig mindre totalitært i Baltikum end i selve Rusland: En eksplicit forklaring herpå gives ikke samlet, men faktorerne oprides og omfatter bl.a. den langt højere grad af læsekundighed. Denne var i Baltikum nogenlunde på vesteuropæisk niveau og således langt højere end østpå. Den udtalte præmis for denne forklaringsammenhæng er, at når folk lærer at læse selv, begynder de også at tænke selv.

En interessant, omend ikke overraskende, iagttagelse i bogen er den essentielle historieløshed, der klæber ved totalitære regimer. Idet et sådant regime legitimerer sig ved sin absolutte uovertræffelighed – i tilfældet det leninistiske/sovjetiske system ved sin position som højeste samfundsmæssige udviklingsstade – kan perspektivering ikke tolereres. Virkeligheden anskues så grelt i det sort-hvide spektrum, at nuancerne ikke har nogen plads, med det absurde resultat, at virkeligheden ikke længere kan anskues og heller ikke har selvstændigt liv uden for ideologiens rammer. Dette aspekt kunne fortjene mere udførlig behandling af gruppen bag bogen; den har i hvert fald rigeligt råmateriale til en dybtgående analyse. Der skitseres i forbifarten (p. 180f) en definition af den sovjetiske samfundsstruktur som en serie riter – disse beskrives i termer, der pr. rygmærk giver en socialantropolog associationer til stammesamfunds overgangsriter. Begrebsdannelsen inspirerer forhåbentlig »whom it may concern«.

Når vurderingen af bogen skal opsummeres, er det bedst at tage de negative sider først, da de er hurtigst overstået:

Beskrivelsen af udviklingen inden for politik og medier i Estland, Letland og Litauen er i høj grad behandlet som ét forløb, således at en læser, der ikke er fortrolig med Baltikums historie, desværre let kan blive forvirret af den sammenflettede redegørelse for udviklingen i de tre lande. Endvidere kunne man have ønsket sig, at der havde været mulighed for en ekstra sproglig revision af bogens engelske samt en bedre korrektur.

Positivsiden er imidlertid helt klart den mest

tungtvejende. Som det allerede må fremgå lysende klart, er der tale om en kompetent og præcis beskrivelse af et kompliceret historisk forløb og dets forskellige faktorer. Fremstillingen af mediernes, især den trykte presses, rolle i forløbet er ligeledes meget klart og yderst detaljeret beskrevet. Endvidere foreligger her et interessant tilfælde af, at nationalitet, politik og medier fremstilles samlet.

Bogen må være obligatorisk læsning ikke blot for alle interesserede i den baltiske medieudvikling, men også for flertallet af mediehistorikere og for mediesociologer af enhver art. Her beskrives et sandt naturligt laboratorium med rige muligheder for afprøvning af snart sagt samtlige faktorer, der har indflydelse på mediernes struktur, udbredelse, journalistik, etc.

Jette D. Søllinge

**Peter Dahlgren & Colin Sparks (eds):
Journalism and Popular Culture.
Sage 1992. 210 sider. Pris ca. £ 11.**

Denne antologi af artikler stammer fra et kollokvium holdt i Dubrovnik på svensk-jugoslavisk initiativ i 1990. Det var før landet gik af lave, og før byen blev forvandlet til en ruinhob. Forfatterne er fra Sverige og fra den angelsaksiske verden. Ingen jugoslaver. Synsmåden på journalistik er den, som stilles til rådighed inden for *cultural studies* traditionen.

Artikelsamlinger udgivet på grundlag af akademiske sammenkomster kan ofte have tilfældighedens karakter, men her er tale om et grundigt gennemført redigeringsarbejde og et forsøg på at fastholde en fælles begrebsbrug og referenceramme gennem hele bogen. Alle artikler er forfattet til denne udgivelse.

Et af de gennemgående synspunkter er, at betydningen af enhver tekst er mangfoldig, omskiftelig og afhængig af omstændighederne. En sådan grundsætning fremhævet i indledningen til en bog svarer for læseren til at modtage en check på selvdestruerende papir. Er det ulejligheden værd at læse videre? Det er det – blandt andet fordi skribenter og redaktører i praksis suspenderer deres egne antagelser og gør et behjertet forsøg på at forklare sig i overensstemmelse med klassiske normer for rationalitet og kommunikation. Den ene redaktør, Colin Sparks, når i sin artikel da også frem til, at tekstens objektive struktur i det mindste har nogen indflydelse på, hvad publikum får ud af den. Det, journalisterne skriver i avisen, influerer på den betydning, læserne tillægger artiklerne. Når man hæver dette synspunkt ud og isolerer det i en